

стосується предмета доказування, тобто конкретного воєнного злочину; 2) допомагає довести один або декілька елементів складу воєнного злочину; 3) має належну вагу/валідність (в тому числі через його оформлення відповідно до визнаних стандартів); 4) відповідає критерію неупередженості (максимально чітко висвітлює факти, не містить оціночних суджень та інших елементів, що провокують емоційну прихильність) [3].

Щодо фіксації та документування в інтернет-просторі, то якщо ми зберігаємо метадані, то слідчий повинен це робити згідно з протоколом «Берклі». А отже, можна викласти процедуру: 1) заводиться окрема коренева тека (папка). Наприклад, «3454354 Обстріл ...»; 2) далі в нашій папці зберігаються: фотодокази (в окремій папці); відеодокази (в окремій папці); інтернет-сторінки у форматі PDF та HTML; журнал документування (текстовий документ) короткий опис справи.

Щодо фіксації злочину в інших умовах, то це може бути фотофіксація, відеофіксація, збір речових доказів, збір даних по свідках, складання схем справи. Для того щоб інформація стала доказом, необхідно фіксувати таку інформацію: коли: дата і час зйомки; де: локація, GPS координати; що: те, що показано в кадрі, відповідає дійсності; хто: особа, яка зняла кадри на камеру; закінчити оформлення згідно з КПК України.

Згідно з вищевикладеним, можна зробити висновок, що процес документування та притягнення до відповідальності за воєнні злочини в сучасних умовах збройного конфлікту вимагає від правоохоронних органів не лише високого рівня професіоналізму та спеціалізованих знань, але й здатності ефективно застосовувати сучасні технології для збору, зберігання та аналізу доказів. Інтеграція цифрових платформ та застосунків у процесуальну практику є важливим кроком до підвищення ефективності розслідувань, що сприятиме швидкому та об'єктивному встановленню істини й забезпеченню правосуддя. Співпраця України з міжнародними організаціями, зокрема з Міжнародним кримінальним судом, є ключовою для забезпечення міжнародної підтримки та визнання у справі притягнення до відповідальності осіб, відповідальних за вчинення воєнних злочинів.

1. Новини Офісу Генерального прокурора. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 06.03.2024).

2. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право: заг. курс / Координатор Е. Кюстер. Женева, Швейцарія: МКЧХ, 2020. 396 с. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** (дата звернення: 06.03.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.03.2024).

4. Воєнні злочини та їх документування. *Безоплатна правова допомога*. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/voyenni-zlochyny-ta-yih-dokumentuvannya/> (дата звернення: 06.03.2024).

УДК 343.102/137.5

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/695-698

Марина ВОРОТНИК

студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Юлія МАРІНА

викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ СВДКІВ ТА ПОТЕРПІЛИХ

Допит – це звичайна слідча дія, за допомогою якої уповноважена особа отримує та перевіряє відомості, що мають значення для справи. Допит окремих учасників кримінального провадження має свою специфіку, яка визначається психологічними особливостями особистості допитуваного, а також його роллю в процесі розслідування. Особлива увага

приділяється допиту неповнолітніх учасників кримінального провадження.

Зокрема, у Пекінських правилах містяться положення, згідно з якими компетентні державні органи повинні «поважати правовий статус неповнолітнього, сприяти його благополуччю та уникати заподіяння шкоди, беручи до уваги обставини справи» [5].

Тому органи, які працюють з неповнолітніми, зобов'язані докладати всіх зусиль для забезпечення прав неповнолітніх.

Під час досудового розслідування слідчий, прокурор може стикатися з різними статусами неповнолітніх у конкретному кримінальному провадженні, наприклад, неповнолітній підозрюваний, неповнолітній свідок, неповнолітній потерпілий.

У більшості випадків неповнолітні порівняно з дорослими мають обмежений кругозір, малий життєвий досвід, підвищену сугестивність, емоційність. Їм не вистачає професійних знань, критичного ставлення до того, що відбувається, вміння правильно оцінювати свої вчинки. З огляду на це ефективність встановлення всіх необхідних обставин під час допиту залежить від грамотного проведення слідчої дії, у тому числі шляхом вибору правильної тактики допиту. На думку В. М. Ковбаси, слідчий повинен добре знати психологічні особливості особистості неповнолітніх і враховувати їх при виборі тактичних прийомів проведення з ними тієї чи іншої слідчої дії [3].

Готуючись до допиту неповнолітнього, слідчий повинен: врахувати статеві та вікові особливості допитуваного, ретельно продумати місце і час проведення слідчої дії, детально вивчити відомості про особу неповнолітнього, продумати необхідні запитання, визначити коло осіб, які беруть участь у допиті.

Наука виділяє такі групи неповнолітніх залежно від віку та розумового розвитку: немовлята (від народження до 1 року), раннє дитинство (від 1 до 3 років), дошкільний вік (від 3 до 7 років), молодший шкільний вік (від 7 років до 11 років), підлітки (від 11 до 14–15 років), старший шкільний вік (від 14–15 до 17–18 років) [3].

Така класифікація вікових періодів дозволяє виділити і використовувати певні тактичні прийоми отримання інформації.

Водночас деякі вчені, до яких належать П. Давидюк та Б. Киричук, вважають показання дітей абсолютно недостовірними [1]. Наявна й протилежна думка з цього питання, прихильники якої кажуть, що діти віком від 7 до 9 років є найправдивішими свідками, яким не властиві ненависть, честолюбство, підступність, віросповідання та стан П. Давидюк вважає, що дитину можна допитати незалежно від віку, за умови, що предмет допиту їй зрозумілий [1].

Враховуючи необізнаність дитини щодо функцій судово-слідчих органів, слідчому доцільно інформувати допитуваного про свої повноваження, пояснити йому також, хто і навіщо бере участь у слідчій дії. Таке уважне ставлення до дитини – ще один крок до завоювання її довіри. Більше, ніж дорослі, неповнолітні потребують докладного пояснення того, що від них вимагається. Слідчому потрібно неквапливо, у зрозумілих виразах роз'яснювати допитуваному його права та обов'язки. Попередження про відповідальність неповнолітніх має бути особливо ґрунтовним та супроводжуватись необхідними поясненнями. Потерпілі та свідки, які не досягли 16-річного віку, про відповідальність не попереджаються, проте слідчий повинен вказати їм на моральний та громадянський обов'язок надання правдивих свідчень [1].

Незважаючи на психологічні аспекти, які треба враховувати під час допиту неповнолітніх, необхідно дотримуватись вимог процесуального законодавства.

Тож треба пам'ятати, що особам, які не досягли 16 років, роз'яснюється обов'язок давати правдиві показання, не попереджаючи про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та завідомо неправдиві показання. На практиці ці вимоги закону часто ігноруються, неповнолітніх перед допитом попереджають про кримінальну відповідальність за неправдиві показання, що є неприпустимим [4].

Під час допиту неповнолітніх свідків не треба забувати про строки, визначені ст. 226 КПК України, а також те, що допит малолітнього або неповнолітнього проводиться в присутності законного представника, педагога або психолога, а в разі потреби – лікаря [4].

Під час допиту неповнолітніх треба також враховувати їх статеві відмінності, які взаємопов'язані з іншими ознаками осіб цього віку. А. Кашпур, Ф. Сокиран встановили деякі психологічні особливості неповнолітніх, які виявляються за статевою ознакою [2]. Вчені виявили, що хлопці воліють говорити «по суті» і давати більш точні свідчення. Цей факт свідчить про те, що під час допиту хлопців правильно було б говорити коротко, прямо, розкриваючи при цьому суть справи. Оцінюючи ситуацію, юнаки спираються на реальні

факти; їхні свідчення більш точні, що свідчить про їх більшу об'єктивність. Для дівчат характерна підвищена суб'єктивність. Вони вважають за краще подавати інформацію більш барвисто і плавно. Замість того, щоб говорити прямо, вони можуть висловлювати свої думки непрямо.

Безумовно, створення відповідної обстановки є необхідним елементом успішної підготовки до допиту. Для того щоб неповнолітній почувався комфортніше, важливо створити йому зовнішні умови, які сприяли б налагодженню стосунків між слідчим і допитуваним. Якщо слідчий вирішив провести допит у своєму службовому кабінеті, то він повинен переконатися, що під час проведення слідчої дії немає сторонніх осіб [2].

Також неповнолітнього можна попросити зайняти зручну для нього позу. Неповнолітній може бути допитаний за місцем навчання або проживання. Створення правильного середовища призведе до усунення негативних факторів, які можуть виникнути під час спілкування, таких як страх і скутість.

Під час допиту неповнолітніх, які стали жертвами кримінальних правопорушень, особливо коли це стосується ставих злочинів, а також під час допиту неповнолітніх про смерть рідних, близьких або про обставини вчинення інших злочинів з ознаками насильства, слідчий повинен застосувати спеціальний підхід, виявити такт, оскільки поставлені запитання відновлять у пам'яті неповнолітнього негативні події та можуть викликати сильне хвилювання й завдати шкоди неповнолітньому [2].

З метою полегшення допиту неповнолітніх потерпілих на практиці часто використовуються так звані «зелені кімнати».

Наказом МВС України від 25.06.2020 № 488 затверджено Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України у справах дітей, в якій використовується термін «метод «зеленої кімнати» [6].

Метод «зеленої кімнати» – це метод опитування дитини, яка постраждала або стала свідком злочину, в умовах, що мінімізують і запобігають повторне травмування психіки дитини з урахуванням її індивідуально-психологічних і психофізіологічних властивостей. [4].

«Зелена кімната» призначена для опитування дітей, які постраждали (або стали свідками) сексуального насильства чи експлуатації, за допомогою спеціальних методів. Згідно з міжнародними стандартами кімнати обладнані меблями, зручними для дітей, необхідною відео- та аудіозаписувальною технікою, «венеціанським дзеркалом», а також методичними матеріалами для роботи з дітьми. Основна мета створення та використання «зелених кімнат» у роботі з дітьми-жертвами або свідками насильницьких злочинів – зменшити повторну травматизацію дитини під час співбесіди [6].

Допит неповнолітнього ускладнює наявність конфліктної ситуації, яка може виникнути, наприклад, при надаванні дитиною хибних свідчень. Вказана ситуація може бути викликана поведінкою допитуваного через наявність у нього почуття сорому, товариства, страху, ворожості до правоохоронних органів, некоректності поведінки слідчого під час допиту. Для подолання конфліктної ситуації допитувальному потрібно правильно визначити її причину і лише потім використовувати тактичні прийоми викриття у брехні, які застосовуються до неповнолітніх з урахуванням деяких особливостей.

В. М. Ковбаса зазначає, що слідчий повинен менше умовляти, а більше переконувати. У такій ситуації переконання сприяє позитивним сторонам особистості підняти над негативними та викликати каяття [3]. Однак важливо не зупинятися, щоб не викликати самозастереження допитуваного.

Варто зазначити, що негативним моментом залишається те, що під час досудового розслідування неповнолітніх підозрюваних, свідків і потерпілих допит проводять слідчі, які не мають досвіду та навичок спілкування з неповнолітніми.

Тому пропонується внести відповідні зміни до чинного Кримінально-процесуального кодексу України та передбачити участь спеціально уповноважених слідчих у всіх слідчих діях, які проводяться з неповнолітніми під час досудового розслідування. Тобто на практиці такі слідчі можуть бути включені до складу групи слідчих, які здійснюють досудове розслідування повнолітніх підозрюваних, з метою проведення конкретних слідчих дій з неповнолітніми [1].

Незважаючи на зазначені вище порушення, досить поширеним є таке порушення, як неявка під час допиту як малолітніх, так і неповнолітніх осіб, які повинні бути присутні під час такого допиту. Досить часто, всупереч вимогам закону, особи, які проводять допит, не роз'яснюють процесуальні права як самому допитуваному, так і іншим учасникам, які

присутні на слідчій дії.

Проте згідно з вимогами ст. 226 КПК України допит малолітнього або неповнолітнього проводиться в присутності законного представника, педагога або психолога, а в разі потреби – лікаря. Отже, зі змісту зазначеної статті випливає обов'язковість підготовки законного представника, захисника та вчителя під час допиту не лише неповнолітніх (до 16 років), а й неповнолітніх (до 18 років) [4].

Водночас на сьогодні є велика кількість суперечностей і недоліків, які виникають під час досудового розслідування. Їхнє врегулювання можливе лише на законодавчому рівні шляхом усунення суперечностей та внесення певних змін.

Тому з вище проаналізованих робіт дослідників доцільно зробити такі пропозиції:

- закріпити на законодавчому рівні вимоги щодо обов'язкової участі спеціально уповноважених слідчих у всіх слідчих діях, які проводяться з неповнолітніми;
- збільшити тривалість годин для опитування неповнолітніх протягом дня;
- залучати вчителя до допиту малолітніх і неповнолітніх лише в разі потреби;
- законного представника залучати лише під час допиту неповнолітнього підозрюваного та особи, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, або до якої застосовано примусові заходи медичного характеру, а також неповнолітніх потерпілих;
- допит малолітніх і неповнолітніх свідків проводити в присутності їх батьків або родичів, але вони не повинні визнаватися законними представниками;
- на законодавчому рівні визначити захисників, спеціально уповноважених на захист неповнолітніх [1–3].

Отже, отримання показань від неповнолітніх має свою специфіку і вимагає від слідчого ретельної підготовки, проведення комплексу заходів щодо вивчення особистості допитуваного, визначення місця проведення допиту та конкретних його учасників з метою досягнення найбільшої комунікативної здатності. У зв'язку з цим у розпорядженні слідчого завжди є певний набір тактичних засобів, правильний вибір і вміле використання яких дозволить йому без особливих труднощів допитати неповнолітнього потерпілого чи свідка. Визначення оптимального комплексу тактичних прийомів слідчої дії, що розглядається, безсумнівно, повинно ґрунтуватися на ретельному аналізі індивідуальних якостей допитуваного, його психічного стану, категорії кримінальних справ і слідчої обстановки.

1. Давидюк П., Киричук Б. Особливості використання тактичних прийомів під час проведення слідчим допиту неповнолітніх осіб. *Наука і техніка сьогодні*. Київ, 2023. № 13 (27). С. 25.

2. Кашпур А., Сокиран Ф. Допит неповнолітнього: криміналістична та психологічна характеристика. *Юридична психологія*. 2021. Т. 29. № 2. С. 61–69.

3. Ковбаса В. М. Актуальні питання тактичного забезпечення допиту неповнолітніх. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 253–258.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ від 25.06.2020 № 488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>

6. Про організацію діяльності органів досудового розслідування : наказ Міністерства внутрішніх справ від 09.08.2012 р. № 686. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1769-12>